

ВІДОМЕ Й НЕВІДОМЕ ПРО ІТАЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ВЗАЄМИНИ

*М. М. Варварцев. Італійці в культурному просторі України. —
Київ: Інститут історії НАН України,
Італійський інститут культури в Києві, 2000. — 340 с.*

Протягом століть між Україною та Італією існують різнобічні історичні та культурні зв'язки, які сприяють духовному збагаченню народів обох країн. Витоки цих відносин сягають часів Київської Русі та Відродження мистецтв і наук на Апеннінському півострові. Можна згадати, зокрема, описи дипломата-ченця П'єтро Карпіні (XIII ст.), розповіді венеціанського купця Іосафата Барбаро про приазовські землі і Крим на початку XV ст., працю Альберта Віміні про походи та побут українських козаків, спогади інших середньовічних мандрівників та вчених про участь італійських майстрів у господарському і культурному розвої України. Відома роль таких міст-республік, як Венеція та Генуя, котрі мали свої колонії у Криму, Надазов'ї і на Галичині. За часів середньовіччя значним був вплив італійців на розвиток архітектури українських міст (будівництво палаців та церков), літературу та різні види мистецтва, особливо музику. В окремих сферах діяльності італійці зайняли провідне становище. Пошлемося на відомого німецького вченого Йоганна Георга Коля (1808—1878), який у своїй праці «Мандрівки у Південну Росію» зазначив, що у поліетнічній Одесі 30-х років XIX ст. найпоширенішою після російської була італійська мова.

Але був і зворотний рух — з України в Італію — вчених, письменників, митців. Приміром, у 1481—1482 рр. посаду ректора Болонського університету обіймав видатний український вчений Юрій Дрогобич. У різні періоди в Італії жили і працювали Г. Сковорода, А. Могильницький, О. Федькович, М. Гоголь, М. Коцюбинський, М. Драгоманов, Ф. Вовк, Л. Українка, М. Вовчок та багато інших діячів української культури. Характерне свідчення інтересу української інтелігенції до італійської культурної спадщини є у листі визначного українського письменника і мовознавця Б. Грінченка до Ф. Вовка, датованому квітнем 1894 р. Він писав: «Я вчуся італійської мови. Хочу придбати італійських класиків — по-італійському. То турбую Вас. Скажіть мені, де та за яку ціну можу я придбати повні, в оригіналі, збірки творів Дантових, Петрарчиних, Боккачіївих та Леопарді». У подальшому Б. Грінченко широко використовував твори італійських письменників у своїй науковій і просвітницькій діяльності.

Ми навели лише окремі фрагменти з багатовікової історії зв'язків між Україною та Італією, які здебільшого вже стали надбанням науки. Можна лише здогадуватися, скільки подібного історичного матеріалу ще лишається невідомим і неопрацьованим, чекаючи на своїх дослідників. Саме пошуками і студіями цієї минувшини багато років займається відомий дослідник історії й культури Італії та її українських зв'язків доктор історичних наук М. М. Варварцев. Видана Інститутом історії України НАН України та Італійським інститутом культури в Києві його фундаментальна праця «Італійці в культурному просторі України» охоплює період подій від кінця XVIII до двадцятих років XX ст. Її вихід, безперечно, є помітним явищем у культурному і науковому житті обох країн. Це історико-біографічне дослідження значно доповнює і розширює попередню подібну

студію автора (вона охоплює лише ХІХ ст.), яка дістала високу оцінку з боку міжнародного наукового загалу і матеріали якої увійшли до італійської історіографії. Частина матеріалів з цієї книги у перекладі професора П'єро Каццолі опубліковано в Турині.

Рецензовану книгу можна вважати енциклопедичним виданням з точки зору представлених у ній відомостей та характеру їх опрацювання: вона містить понад 600 персоналій італійців, життя і діяльність яких були тісно пов'язані з Україною та її культурним відродженням.

Дуже важливо, що у цій історично-біографічній праці йдеться про надзвичайно широке коло діячів. Передусім це такі видатні італійці, як національний герой Італії Джузеппе Гарібальді; скульптор, автор проекту пам'ятника Т. Шевченку в Києві 1914 р. Антоніо Шйортіно; архітектор Вінченцо Беретті, за проектом якого зведено Київський університет; літературознавець та орієнталіст, один з піонерів італійської україністики Анджело Де Губернатіс; композитор Джузеппе Сарті, з ім'ям якого пов'язано заснування першої в Україні консерваторії наприкінці ХVІІІ ст. у Катеринославі. Водночас з книги дізнаємося про багатьох невідомих або маловідомих італійців, які, поза сумнівом, також сприяли розвиткові різних видів мистецтва, науки і освіти в Україні. Це — артисти оперних труп, провінційних театрів і цирку, зодчі, диригенти, художники. Скажімо, тут розповідається про талановитого італійського скульптора Елія Сала, який на рубежі ХІХ—ХХ ст. займався художнім оформленням унікальних споруд у Києві, зокрема будівель архітектора В. Городецького.

Цілком слушно згадує автор і тих діячів культури, які, хоча й не мешкали постійно в Україні, залишили помітний слід у її мистецтві. Це такі славетні співаки, як Джузеппе Ансельмі, Маттіа Баттістіні, Еудженіо Джіральдоні, Тітта Руффо, артисти драми — Томмазо Сальвіні, Ернесто Россі, Елеонора Дузе тощо. З величезним успіхом вони виступали на сценах українських міст, справляючи неабиякий вплив на формування ідейно-художніх поглядів наших митців. Тож ми вправі — і саме це стверджується в книзі — говорити про українські сторінки біографії цих та інших видатних діячів Італії.

Наукова вартість рецензованої праці значною мірою зумовлена багатою джерельною базою, використаною при написанні біографічних нарисів. Це передусім архівні документи, мемуарна та епістолярна література, спеціалізовані та універсальні довідники, зарубіжні та вітчизняні наукові публікації. Автор посилається на сотні архівних справ із сховищ України, Італії та Росії, на тогочасну періодику, яка з'являлася в містах України. Заслуговує на увагу ґрунтовний додатковий розділ книги — «Італійці в Україні у свідченнях сучасників», в якому наводяться документи, спомини, рецензії, відгуки представників громадськості з приводу діяльності в Україні італійських митців, педагогів, науковців.

На нашу думку, праця М. Варварцева може стати своєрідною відправною точкою для подальших досліджень історії культурних взаємин між Італією та Україною. Зокрема, цікавою здається можливість розкрити через персоналії ще один важливий пласт українсько-італійської історії, пов'язаний з участю італійців в економічних перетвореннях на українських землях. Адже з огляду на те, що рецензоване дослідження присвячене лише проблемі культурних відносин, поза увагою досі лишається діяльність італійських промисловців, купців, банкірів, інших учасників торговельно-економічної сфери, серед яких були такі відомі діячі, як засновник Одеси адмірал Джузеппе Де Рібас.

Своєрідними дороговказами для осмислення проблем, порушених автором, є вміщені у книзі роздуми з приводу італо-українських взаємин та оцінки значення праці українського італієніста в їх розбудові, викладені у «Презентації» посла Італійської республіки Іоланди Брунетті Гетц та у «Слові редактора» академіка НАН України Валерія Смоля.

На жаль, наклад цієї цікавої й потрібної не тільки науковцям, а й широкому загалу книги надзвичайно малий — лише 300 примірників.

В.
член-кореспондент НАН України

НАУЛКО,

P.S. У той час, як ця рецензія готувалася до друку, в італійській періодиці вже з'явилися відгуки на книгу. Чи не найпершим з приводу її виходу висловився громадсько-політичний діяч, письменник, історик культури, автор багатьох праць, колишній мер міста Мантуї Владіміро Бертаццоні. У газеті *«Голос Мантуї»* від 22 лютого 2001 р., відзначаючи глибину і ґрунтовність праці «італієніста-ентузіаста» з українського академічного Інституту історії, він вказує на важливість і актуальність проблеми культурних взаємин і у зв'язку з цим цитує, зокрема, слова посла Італії в Україні про те, що ці взаємини часом виявляються «значно дієвішими за офіційну дипломатію» у створенні в суспільстві «якнайкращої атмосфери для розвитку відносин у політичній, економічній та гуманітарній сферах».

Мені приємно, що оцінки наші та італійських колег щодо рецензованого дослідження збігаються.

В. Н.